

Присяжнюк Н.В. История выведения и современное состояние орловской рысистой породы коней.

В статье охарактеризовано предпосылки создания орловской рысистой породы коней. Показана история выведения и состояние коней орловской рысистой породы на данное время. Отражено вклад графа А. Орлова в создание орловского рысака. Приведено самые выдающиеся достижения в бегах известных жеребцов данной породы.

Ключевые слова: орловская рысистая порода, кони, А. Орлов, резвость.

Prysyazhnyuk M.V. History creation and modern state of orlovskia trotting breed of horses.

In the article described reasons of creation of orlovskoy racehorse. Investigate the history of breeding and modern state of orlovskoy racehorse. It is reflected contribution count O. Orlova in creation orlovskia trotting breed of horses. It is show prominent achievements in race of outstanding stallion of this breed

Keywords: orlovskia trotting breed, horses, playfulness of horse.

УДК 591.9:598.2](477)

Рогожа М.М.

АНТРОПІЧНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЗООГЕОГРАФІЇ

У статті показано причинно обумовлену необхідність присутності особи природодослідника в процесах вивчення світу живої природи. Діяльність найбільш виразних особистостей природознавчої науки, зазначених у тексті, дала вагомі підстави на правомірність застосування терміну «антропічність» для формування цілісного уявлення щодо фауни як предтечі в питанні становлення та розвитку зоогеографії.

Ключові слова: антропічність, фауна, птахи, зоогеографія, наука

В історії науки поява та розвиток основних уявлень про феномен біосфери та ноосфери неминуче пов'язаний з існуванням в ній людини як суб'єкта пізнання та освоєння нею світу неживої та живої природи. Раніше запропоновані науковою спільнотою терміни «антропоцентризм» і «антропний принцип», на наш погляд, визначають рівновіддалені погляди на місце людини загалом та окремого дослідника в процесах пізнання оточуючої дійсності, місця в ній.

Розвиток людства в ХХ столітті переконливо довів, що філософія антропоцентризму у ставленні до природи стала основною причиною екологічної кризи, ґрунтованої на домінуванні виду *Homo sapiens* над іншими видами, дискримінації та розгляду їх як допоміжно-забезпечуючої сутності власного буття, рівною мірою таке ж ставлення спостережено і до оточуючого середовища. Відносність знань неминуче породжувала існування різних поглядів на сутність і значення людини в природі та впливу на неї (Вернадський, 1934, 1937, 1938, 1939; Межжерін, 1997, 1998)[725, 726]. Про-

блемно-хронологічний метод досліджень, використаний для порівняння в часі, лише посилював інтерес і потребу поглибленого вивчення проблеми.

Пізніше у філософії, історії науки та прикладних знаннях причинно-обумовлено з'явився термін «антропний принцип». Одним з перших його використав у своїй діяльності вітчизняний космолог А.Л. Зельманов (1955): «ми стаємо свідками певних процесів тому, що процеси іншого типу проходять без свідків», чим підтвердив наявність суб'єктів (вчених-дослідників) як невід'ємного атрибуту вивчення природи.

Астроном Г.М. Ідліс (1957), виступаючи на Всесоюзній конференції з питань позаземної астрономії та космології, «вперше запропонував і розглянув так званий антропоцентриський (антропний) принцип, відповідно до якого спостережуваний світ з усіма його основними характеристиками виділяється із множини найрізноманітніших світів у структурно невичерпному Всесвіті перш за все тим, що задовольняє необхідні та достатні умови для природного виникнення в ньому життя і для його розвитку аж до вищих розумних форм».

Нами запропоновано термін «антропічність», введення якого обумовлено необхідністю уточнення місця «спостерігача» в процесах пізнання життя в цілому та, зокрема, хребетних тварин (птахів), виникнення закономірностей їхнього розселення на відповідних територіях. Термін жодним чином не заперечує або корегує згадані вище та неодноразово використовувані науковою спільнотою терміни, які стосуються існування людини. Відтак, антропічність нами сприймається, розуміється та транслюється як «залюднення» континууму суб'єктами-дослідниками, оскільки саме вони дають змогу об'єктивно дослідити та пояснити незмінність біосфери в усвідомлюваному часі та просторі, а також розуміти безперервність її розвитку (під впливом абіотичних і біотичних факторів). Тим самим даючи право на існування філософського закону заперечення заперечення як один з наріжних каменів класичної методології.

Залюднення процесів пізнання, антропічність оточуючого середовища знаходилося, на нашу думку, в прямій залежності від стану розвитку соціокультурного простору, запитів і потреб його в контексті суспільно-виробничих відносин, оскільки саме вони формували відносини тандему: «людина та природа» у ставленні людини до природи, найчастіше – утилітарному.

Стосовно пізнання тваринного світу, то з часом здобуті знання щодо нього переходили за межі площини побутового розуміння, узагальнювалися, фіксувалися та набували можливості не тільки передаватися (транслюватися), але й поширюватися й доповнюватися або репродукуватися. Тобто, на етапі поширення і доповнення попереднього знання новим відбувалося виокремлення порівняно невеликих груп людей, які займалися переважно вивченням тварин, різних складових знання про них, уже займаючись цим на професійній основі. В надрах цього етапу формувалася нова якість – знання

стали відповідати запитам суспільства, ставали необхідною (та безумовною!) складовою соціокультурного простору.

Державні інститути влади різною мірою усвідомлювали значимість і значення знання для зміцнення підвалин державного устрою, відповідним чином входили у зносини з науковцями, взаємодіючи з ними у різноманітних інституціональних структурах. На наш погляд, одним з яскравих прикладів такої взаємодії є діяльність М.В. Насонова, який, починаючи з 1911 року, організував видання капітального багатотомного видання «Фауна Росії та суміжних країн» продовжене після 1917 року як «Фауна СРСР», 25 томів якого вчений редагував особисто. Значення цього видання не тільки в його унікальності, але і в тому, що «під дахом» останнього завдяки особистим якостям Миколи Вікторовича активно та плідно співпрацювали достатньо колоритні особистості вчених-зоологів, здатних гідно представляти певний напрям вивчення життя тварин.

Серед авторів багатотомного видання «Фауни» знайдено імена українських вчених О.М. Нікольського у томах за 1915, 1916 та 1918 роки та певною мірою В.В. Редікорцева за 1916 рік, втім, праця останнього не стосувалася питань зоогеографії хребетних безпосередньо.

Певна монополія на публікацію у цьому багатотомному виданні різноманітних відомостей про птахів належала В.Л. Біанкі, які він розмістив у томах за 1911 й 1913 роки, вони стосувалася рядів Голубиних (*Columbiformes*) та Трубноносих (*Procellariiformes*). Відомий орнітолог і зоогеограф М.О. Мензбір у томі за 1916 рік досконало розглянув особливості представників ряду Денні хижі птахи (*Falconiformes*)[737], до речі, добре вивчених вченим при підготовці магістерської дисертації. Слід зауважити, що В.Л. Біанкі та М.О. Мензбір, поряд з іншими орнітологами, мали суттєвий науковий вплив на розвиток української зоогеографії та її наукових шкіл завдяки піонерським роботам у галузі загальної орнітології.

Свій потужний внесок у процес антропічності української науки в цілому, а також біології в т. ч, зробив і В.І. Вернадський. Він глибоко розумів природу наукової діяльності, інсайтність яскравих особистостей у науці, властиве саме їм специфічне у процесі сприйняття й осмислення оточуючої дійсності. Тому він висловив принципову думку стосовно місця окремої особистості в полі науково-дослідної роботи: «Історія науки не робиться... колективною роботою. В ній виступають наперед окремі особистості, які різко виділяються серед натовпу або силою свого розуму, або його ясністю, або широкою думкою, або енергією волі, інтуїцією, творчістю, розумінням того, що відбувається. Дуже часто їх відкриття й устремління не можуть навіть бути зрозумілі сучасникам: так далеко вперед йде думка окремих осіб серед колективної роботи суспільства»[738, с. 126].

Учений глибоко розумів ту частину знання, яка займалася вивченням науки, її наукової та соціальної структури, динаміку процесів у науці, вплив на духовне та матеріальне життя соціуму. Тому В.І. Вернадський з погляду ро-

зуміння перспективи вважав: «У науковій творчості завжди повинні діяти окремі особистості, у своєму житті або на даний момент пануючі серед загальної рівня. І ці видатні люди не можуть бути заміненіми у більшості наукових відкриттів колективною працею багатьох»[739, с. 126].

Аналіз наукових праць вченого засвідчив різнобічність напрямів наукових інтересів, які, без перебільшення, стосувалися історії природознавчої науки в широкому розумінні та її антропічності. Виявлено понад тридцять праць В.І. Вернадського, які стосувалися того чи іншого аспекту наукової діяльності відомих вчених або її загальної оцінки. Так, діяльність вченого В.В. Докучаєва, дослідника ґрунтів України, з яким В.І. Вернадський був знайомий особисто, ним проаналізовано в праці «Сторінка з історії ґрунтознавства: Пам'яті В.В. Докучаєва» (1904). У ній вчений з властивою йому манерою оригінального викладу матеріалу показав розвиток особистості природознавця у взаємозв'язку із загальним розвитком науки та соціокультурного простору. Він, зокрема, зауважив, спираючись на аналіз прямої чи опосередкованої дії наукової думки й роботи вченого, що через неї проходять дві домінуючі ідеї: «Це, по-перше, про географічний розподіл ґрунтів у зв'язку з їх генезисом, тобто, ідея географії ґрунтів і по-друге, ідея про ґрунти як особливе природне тіло. У роз'ясненні цих ідей, у їх зародженні й зміцненні в поколіннях російських вчених й полягає головна заслуга Докучаєва»[740, С. 5].

Наведене вище знаходиться в безпосередньому зв'язку з наступною думкою В.І. Вернадського: «Весь спосіб його мислення (молодого Докучаєва) знаходився під сильним впливом того суспільного інтересу до природознавства, котре характеризує 1860-і роки. Під впливом цього суспільного пробудження, коли інтерес до природознавства виявився тісно пов'язаним з етичними та суспільними запитамі, в Росії в 1970-х роках спостерігається блискучий розквіт наукової діяльності, практично в усіх областях природознавства» «[741, С. 14]. Принципово важливо наголосити, що ця цитата допомагає в'яснити істинну причину розквіту природознавчих досліджень за різними напрямками, починаючи фактично з другої половини ХІХ століття, одночасно вказує на час зародження окремих природничих наук.

Коло персоналій науковців, власне, антропічність мисленнєвого середовища науки, наповнення його постатями видатних вчених, стосовно яких В.І. Вернадський висловлював власні судження у вигляді наукових публікацій, достатньо широко за хронологією. У часі: від М.В. Ломоносова (з першої третини ХVІІІ століття) до своїх колег-сучасників: Ф.Ю. Левінсон-Лессінг, К.К. Гедройц, В.А. Обручев, О.П. Карпінський, С.П. Глазенап, П.А. Зем'ятченський та інші (середина ХХ століття). У науковому просторі Європи: від Німеччини (Адольф фон Кенен), Франції (Альфред Лакруа) до Швеції (Карл Лінней).

У колі пріоритетів вченого знаходилися й питання формування наукового світогляду як важливої складової антропічності вченого-природознавця,

аналітичні судження з цієї царини людського знання вчений висловив на теоретичному рівні у вступній лекції: «Про науковий світогляд: Вступ до курсу лекцій з історії розвитку фізико-хімічних і геологічних наук 1902-1903 рр.» (1902) [742], а також впродовж 1903-1903 років прочитав їх у вигляді публічних лекцій для студентів Московського університету та видав окремим виданням (1903) [743].

У логіко-генезисному зв'язку з попереднім знаходилися його думки, які стосувалися наукових ідей як першопричини руху науки, її ідейного наснаження. Вчений вважав: «Сам характер історії науки, по суті, відрізняє її від історії інших течій культури, бо в історії науки хід її сучасного розвитку заставляє шукати і бачити в її минулому те, про що й не догадувалися попередні дослідники. У другій половині XIX століття перемога еволюційного принципу в біологічних науках змусила шукати в минулому науки його прояви, змусила переоцінити історичну роль наукових вождів минулого – Кюв'є, Ліннея, Бюффона» [744, с. 7].

Учений, серед іншого, здійснював, на наш погляд, внутрішню психологічну підготовку наступних поколінь природодослідників до аналітико-синтетичного сприйняття наукового спадку попередників. Він вмотивовано стверджував: «Історія науки та її минулого має критично складатися кожним науковим поколінням і не тільки тому, що міняються запаси наших наукових знань про минуле, відкриваються нові документи або знаходяться нові прийоми відновлення минулого. Ні! Потрібно знову науково переробляти історію науки, знову історично повертатися до минулого тому, що, дякуючи розвитку сучасного знання, в минулому отримує значення одне і втрачає інше» [745, с. 7].

Ця думка В.І. Вернадського дає пояснення причин зміни поколінь у науці, одночасно, виникнення наукових парадигм, оскільки внутрішні протиріччя на основі накопичених або новонабутих фактів неминуче осмислюються, а теоретичні положення, які пояснювали відоме, уже не можуть пояснити нового.

У контексті цього вже у пізнішому часі (1927) В.І. Вернадський повернувся до оцінки наукової спадщини природодослідника К.М. фон Бера, зауваживши, що значення К.М. фон Бера для вітчизняної науки величезне. Це дослідження Каспію та його рибних запасів, це допомога в спорядженні Сибірської експедиції О.Ф. Міддендорфа. На думку вченого: «Його експедиція привела до включення до Росії Амурського краю. Вона була організована за найактивнішої участі та величезному напружені волі та думки Карла Максимовича Бера» [746, с. 7]. Ним було закладено начала ембріології (1828-1829), крім того, природодослідник зробив «...під час робіт на Каспійському морі – узагальнення, так званий закон Бера – пояснення характеру берегів річок обертанням землі. Проста ідея, що зв'язала геологічні та географічні явища із загальними властивостями планети, мала величезні наслідки і була важливішою, ніж думав сам Бер» [747, с. 8].

В часово-просторовому континуумі поряд з В.І. Вернадським знаходилася значна частина природознавців, які перебували також у сфері тяглості терміну «антропічність». Адже собою вони залюднили науковий простір, оскільки продукували ідеї, розробляли теорії, висловлювали гіпотези, робили припущення. Зрештою, весь цей простір отримував пульсування живої думки, наукового сподівання, воно підживлювалося результатами наукових подорожей, поїздок, екскурсій. Важливими були перші результати узагальнення, але не менше значення мали матеріальні об'єкти тваринного походження, здобуті в результаті роботи, описи, фото, виміри, зафіксовані розповіді корінного населення. Все це залюднювали учасники – від керівника експедиції до провідника чи доглядача в'ючних тварин. Так, збори плазунів, зроблені О.М. Нікольським на території, дозволили йому першим серед українських зоогеографів запропонувати схему поділу території України на три частини: Східну, Західну та Крим, взявши за основу меридіональну вісь «Дніпро-Західна Двіна» як географічну межу [748]. Орнітолог М.І. Гавриленко впродовж тривалого часу збирав тушки окремих видів птахів, що дозволило вченим Харківського університету вивчати морфологічні та географічні варієтети за досліджуваній період [749].

Слід зауважити, що класичні університети на території України володіли дуже багатими колекціями матеріальних об'єктів з природознавства, оскільки мали, серед іншого, й зоологічні музеї, а доглядачі та препаратори були справжніми знавцями фауни і не тільки місцевої. Так, М.О. Бобринський, учень М.О. Мензбіра, у монографії «Огляд та чергові завдання дослідження фауни хребетних Туркестану» (1929) проаналізував наявність зібраних експедиціями колекційних матеріалів щодо певних груп хребетних тварин і повідомив: «Зібрані матеріали, ...зосереджені переважно у Зоологічному музеї Академії наук..., у музеях Харківського (головним чином завдяки діяльності професора О.М. Нікольського), Московського та Петроградського університетів» [750, с. 26]. Власне, це найбільш повна за радянської доби оцінка О.М. Нікольського з вивчення плазунів. Водночас, вона поставила колекцію українського університету поряд з колекціями столичних університетів та АН СРСР.

Принцип наступності в науці також вбачається виявом її антропічності, це зрозуміло, оскільки передача раніше здобутого знання від учителя до учня, осмислення його останнім з наступною трансформацією у потребу здобуття нового знання, є тому яскравим підтвердженням. Так, натураліст М.О. Северцов спільно з відомим природодослідником, водночас, організатором і діячем науки Л.П. Сабанєєвим істотно вплинули на становлення і вибір напряму наукових досліджень М.О. Мензбіра. А вже з ним підтримував зв'язки та користувався його методиками український орнітолог М.І. Гавриленко. Останній блискуче підтвердив наявність форм у виду шпак (*Sturnus vulgaris*), який населяє українські території, зокрема, Полтавщину, тим самим підтвердив гіпотезу зоолога П.П. Сушкіна стосовно наявності пі-

двидових форм у цього виду[751]. Також був особисто знайомий з В.І. Вернадським, П.П. Сушкіним, В.І. Талєвим та іншими.

Особистість зоолога О.О. Браунера, випускника Новоросійського університету, пізніше – одного з організаторів і професора Одеського сільськогосподарського інституту, також мала ознаки антропічності, оскільки те коло студентів місцевого університету, що збиралося в його квартирі та користувалося його унікальною бібліотекою, сформувало природознавчі начала в орнітологів-початківців Г.А. Боровікова та Д.О. Подушкіна[752, с. 47, 48]

Так склалося, що випускник агрономічного відділення Київського політехнічного інституту М.В. Шарлемань не мав офіційного наукового наставника, однак, як натура діяльна та особисто зацікавлена у пізнанні тварин, шляхом самоосвіти досягнув значних успіхів у вивченні фауни та особливостей її поширення на території України[753]. Він турбувався, серед іншого, й про те, щоб жодна праця, жоден результат вивчення тварин не оминув уваги наукової спільноти. Показовий факт, за участі орнітолога В.М. Артоболевського підготував у 1928 році до друку цікаві з фауністичного погляду «Матеріали до вивчення птахів Поділля», це результати вивчення В.Ю. Герхнером (1909) фауни птахів, зроблені останнім за часів навчання у Київському університеті[754]. У 1908 році В.Ю. Герхнер вступив до Київського орнітологічного товариства імені К.Ф. Кесслера. За його дорученням від ранньої весни та до кінця літа 1909 року спільно з орнітологом-аматором Г.І. Бернацьким вів дослідження й збирав матеріали у Літинському повіті (тепер Вінницька обл.). Цей матеріал можна використовувати для проведення порівняльного аналізу змін фауни від 50 – 60-х років XIX століття і до нинішнього часу внаслідок антропогенного впливу на природу.

Антропічність у вивченні природи, зокрема, Криму виявив зоолог й орнітолог, прекрасний знавець природи Криму І.І. Пузанов [755]. Вчений практично постійно займався дослідженням хребетних тварин південної частини України, екскурсував, особливо у його кримський та одеський періоди життя.

Знаходячись рівновеликою постаттю в орбіті наукових інтересів природознавчих поглядів М.І. Андрусова, О.М. Нікольського, О.О. Браунера, поділяючи погляди Й.К. Пачоського та С.О. Мокржецького стосовно місця та значення природничо-історичних музеїв для розуміння і використання природи краю; учений практично постійно передавав ці ідеї своїм студентам, розширюючи цим самим антропічність як зоології, так й орнітології [756].

Підсумовуючи уявлення про антропічність зоогеографії та, зокрема, орнітогеографії через причинно-обумовлену необхідність присутності особи природодослідника в процесах вивчення світу живої та неживої природи, слід зауважити на наступному. Діяльність найбільш виразних особистостей природознавчої науки, зазначених у тексті підрозділу, дала підстави на правомірність застосування цього терміну для формування цілісного уявлення щодо вивчення фауни як предтечі в питанні становлення зоогеографії й, зо-

крема, орнітогеографії. Зазначене вище синхронізується з наступною думкою В.І. Вернадського: «У науковій творчості завжди повинні діяти окремі особистості, які у своєму житті або на даний момент вивисшуються над загальним рівнем. Ці видатні люди не можуть бути замінені в більшості відкриттів колективною працею багатьох [вчених]» [757, с. 126].

Література

1. Вернадский В.И. Очерки геохимии / В.И. Вернадский. – [4-е (2-е рус.) изд.]. – М.: Гос. науч.-техн. горно-геол.-нефт. изд-во, 1934. – 380 с.
2. Вернадский В.И. О пределах биосферы / В.И. Вернадский // Изв. АН СССР. ОМОН. Сер. геол. – 1937. – № 1. – С.3-24.
3. Вернадский В.И. О некоторых основных проблемах биогеохимии / В.И. Вернадский // Изв. АН СССР. ОМОН. Сер.геол. – 1938. – №1. – С. 19-34.
4. Вернадский В.И. Проблемы биогеохимии. [Вып. 2.]. О коренном материально-энергетическом отличии живых и косных естественных сил тел биосферы / В.И. Вернадский. – М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1939. – 34 с.
5. Межжерин. В.А. Цивилизация и ноосфера / В.А. Межжерин. Книга 2. Норма и патология. – К.: 1997. – 132 с.
6. Межжерин. В.А. Цивилизация и ноосфера / В.А. Межжерин. Книга 3. Пульсирующая ноосфера. – К.: 1998. – 120 с.
7. Зельманов А.Л. Некоторые философские аспекты современной космологии и смежных областей физики / А.Л. Зельманов // Диалектика и современное естествознание. М., 1970. – С. 395—400).
8. Г.М. Идлис (1928-2010). Колчинский И.Г. Астрономы: Биографический справочник / И.Г. Колчинский, А.А. Корсунь, М.Г. Родригес. – [2-е изд.]. – К.: Наукова думка, 1977. – 417 с. – С. 133-134.
9. Зубков И.Ф. Курс диалектического материализма / И.Ф. Зубков. – М.: Изд-во Ун-та дружбы народов, 1990. – 258 с.
10. Шмальгаузен И.И. / Академику Н. В. Насонову к восьмидесятилетию со дня рождения и шестидесятилетию научной деятельности // Вестник АН СССР. И.И. Шмальгаузен, М.Д. Федотов, Н.В. Насонов. – М. – 1939. – № 6.
11. Никольский А.М. Пресмыкающиеся (Reptilia) Т. 1. Chelonia и Sauria (Черепахи и ящерицы) / А.М. Никольский. – Петроград: Изд-во РАН, 1915. – 532 с.
12. Никольский А.М. Пресмыкающиеся (Reptilia) Т. 2. Ophidia (Змеи) / А.М. Никольский. – Петроград: Изд-во РАН, 1916. – 349 с.
13. Никольский А.М. Земноводные (Amphibia) / А.М. Никольский. – Петроград: Изд-во РАН, 1918. – 309 с.
14. Редикорцев В.В. Оболочки (Tunicata) / В.В. Редикорцев. – Петроград: Изд-во РАН, 1916. – 339с., VI табл., 75 рис. и 12 карт.

15. Бианки В.Л. *Colymbiformes* и *Procellariiformes* / В.Л. Бианки. Том I, полутом первый. – СПб.: Изд-во РАН, 1911. – 384 с., 7 табл. в тексте.
16. Бианки В.Л. *Colymbiformes* и *Procellariiformes* В.Л. Бианки. Том I, полутом второй. – СПб.: Изд-во РАН, 1913. – 386 с., 2 табл. в тексте.
17. Мензбир М.А. Птицы (*Aves*). *Falconiformes* (Дневные хищные птицы) / М.А. Мензбир. Том 6. Выпуск 1. – Петроград: Изд-во РАН, 1916. – 344 с.
18. Мочалов И.И. В.И. Вернадский о роли народных масс и личности в развитии науки: Отрывки из книги «Значение личности в истории науки» / И.И. Мочалов // Вестник АН СССР. – 1983. – №1.
19. Там само. – С. 126.
20. Вернадский В.И. Страница из истории почвоведения: Памяти В.В. Докучаева / В.И. Вернадский. – М.: Типо-литография Т-ва И.Н. Кушнерова, 1904. – 24 с.
21. Там само. – С. 14.
22. О научном мировоззрении: Вступ. в курс лекций по истории развития физ.-хим. и геол. наук 1902-1903 гг. / В.И. Вернадский // Вопр. философии и психологии. – 1902. – Кн.1 (N 65). – С. 1409-1465.
23. О научном мировоззрении: Вступ. в курс лекций по истории развития физико-химических и геологических наук, чит. в Моск. ун-те в 1902-1903 гг. – М.: Типо-литогр. И.Н. Кушнерова, 1903. – 54 с.
24. Вернадский В.И. Из истории идей / В.И. Вернадский. – М.: Типо-литография Т-ва И.Н. Кушнерова, 1912. – 18 с.
25. Там само. – С. 7.
26. Вернадский В.И. Памяти академика К.М. фон Бэра / В.И. Вернадский. – Л.: Изд-во АН СССР, 1927. – 9 с. Отдельный оттиск.
27. Там само.
28. Никольский А.М. пресмыкающиеся и земноводные российской империи (*Herpetologia rossica*) / А.М. Никольский. – СПб., 1905. – 518 с., 2 табл. Библиография по герпетологии России, – С. 496-507.
29. Девятко Татьяна. Коллекция Н.И. Гавриленко в Музее природы Харьковского университета / Природознавец Никола Гавриленко: эпоха і пам'ять. [укладачі: Самородов В.М., Кигим С.Л. (наук. ред. М.В. Гриньова)]. – Полтава, 2009. – 203 с., 70 іл. – С. 54-65.
30. Бобринский Н.А. Обзор и очередные задачи исследования фауны позвоночных Туркестана / Н.А. Бобринский. – Т. III. – Вып. II. – М.: Ассоц. науч.-иссл. ин-тов при Физ.-мат. Факультете МГУ, 1929. – 129 с.
31. Гавриленко Н.И. Формы скворцов, населяющих полтавскую губернию / Н.И. Гавриленко // Охота и рыболовство. – Киев. – 1923. – Вып. V-VI. – С. 130-135.
32. Орнитологи Украины. Биобиблиографический справочник / Авторы-составители: Т.А. Атемасова, И.А. Кривицкий. – Харьков, 1999. – Вып. 1. – 286 с.

33. Хохлова О.М. М.В. Шарлемань та його внесок у розвиток біології в Україні: дис... канд. іст. наук: 07.00.07: / Хохлова Олена Миколаївна. – К., 1998. – 177 с.

34. Герхнер В.Ю. Матеріали до вивчення птахів Поділля / В.Ю. Герхнер // Труды Фіз.-Матем. відділу. – Київ. – Том VI – Вип. 3. – 1928. – С. 151-192.

35. Ратніков В.Ю. Діяльність І.І. Пузанова в контексті розвитку біологічної науки ХХ століття: дис...канд. іст. наук: 07.00.07 / Ратніков Віктор Юрійович. – К., 2005. – 206 с.

36. Мазурмович Б.Н. Иван Иванович Пузанов, 1885-1971 / Б.Н. Мазурмович. М.: наука, 1976. – 88 с.

37. Мочалов И.И. В.И. Вернадский о роли народных масс и личности в развитии науки: Отрывки из книги «Значение личности в истории науки» / И.И. Мочалов // Вестник АН СССР. – 1983. – №1. – С. 119-127.

Рогожа М.М. Антропичность украинской зоогеографии.

В статье показано причинно-обусловленную необходимость присутствия личности естествоиспытателя в процесса изучения живой природы. Деятельность наиболее выразительных личностей естествознания, указанных в тексте, дала веские основания и правомерность применения термина «антропичность» для формирования целостного представления фауны, как предтечи вопроса становления и развития зоогеографии.

Ключевые слова: антропичность, фауна, птицы, зоогеография.

Rohocha M.M. Anropicnostj to the Ukrainian zoogeography.

Causal necessity of the scientist in processes of the wildlife researches is represented in the paper. Scientific activity of the most famous scientists mentioned in the paper gives grounds for implementation of the concept “anthropity” to give integral understanding of the fauna as the premise in zoogeography development matters.

Keywords: anthropity, fauna, birds, zoogeography.

УДК 582.736.3:001.89:581.524.13

Юрчак Е.В.

КУЛЬТУРА СИДЕРАЛЬНОГО ЛЮПИНУ В НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ ВЧЕНОЇ-АЛЕЛОПАТА Л. Д. ЮРЧАК (1937-2010)

В статті методом історико-наукового аналізу розглянуто результати наукових досліджень культури сидерального люпину українським алолопатом Л. Д. Юрчак у контексті агроєкологічного підходу до ведення сільського господарства. Висвітлюються основні аспекти наукової роботи вченої, присвяченої дослідженню мікробіологічних процесів при мінералізації люпину, а також фізіологічно активних речовин, що утворюються при перегниванні зеленого добрива у ґрунті. З'ясовано, що дослідницею розглядалося питання алолопатичного впливу меланінів грибів у гумусових фракціях ґрунту і встановлено, що додатковим джерелом фізіологічно активних речовин у ґрунті є метаболіти різноманітних представників сапрофітної мікрофлори, що розкладають рослинну масу люпину, заорану на зелене добриво.